Iulia Mărgărit

„ATESTĂRI INVOLUNTARE” (IV). PE MARGINEA UNUI GLOSAR DIALECTAL

1. În structura unor glosare dialectale, utilizate ca instrumente de lucru, am identificat unități lexicale, nevalorificate, lăsate deoparte cu știință (?), fără știință (?), ori conform unor criterii stabilite de semnatarii volumelor. Lexemele în cauză se întâlnesc în două tipuri de contexte: în definițiile cuvintelor-titlu sau în citatele corespunzătoare cuvintelor-titlu. Urmărindu-le, am constatat că, la rândul lor, acestea sunt susceptibile de a fi fost incluse în corpusul de termeni. Prin (re)evaluarea necesară, rezultă un glosar secund, „abscons” în glosarul propriu-zis. Dar, dată fiind condiția componentelor, de a fi ecranate de repertoriul propriu-zis al lucrării, numai din întâmplare, unul sau altul dintre ele, este „scos la lumină”. În consecință, prin lectura „integrală” (cu egală circumspecție pentru cuvânt, glosă, citat), am apelat la o astfel de operație, iar lexemele recuperate le-am denumit *atestări involuntare*. (Pentru detalii suplimentare, vezi *infra* nota 1.) Până în prezent ne-au stat în atenție lucrări apărute cu mult timp în urmă: *Glosar regional*[1] de V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu [Bucureşti], Editura Academiei [1961]; Aron Densusianu, *Glosar din Țara Hațegului*[2], în „Revista critică literară”, III, Iași, 1895; Alexandru Țiplea, *Poezii populare din Maramureş*, adunate *de... Bucureşti, 1906*, prin partea de *Glosar*[3] cu care este prevăzut volumul.

2. În cazul de față, avem în vedere o apariție, relativ, recentă, vizând o localitate din Maramureş: monografia *Dragomireşti. Între tradiție şi modernism*. Ediția a doua, revizuită şi adăugită, cu o Antologie de folclor… Cluj-Napoca, Editura Limes, 2008, semnată de Elisabeta Faiciuc. Volumul beneficiază de un *Glosar dialectal*, însoțit de o notă în care se precizează structura acestuia: cuvinte nediscutate pe parcursul lucrării sau „ne mai atestate” [sic!] de DLR, DM, DEX, CADE. Secțiunea menționată, respectiv, *Glosarul*, ne interesează nu din punctul de vedere al încălcării criteriilor anunțate, respectate inconsecvent, cel puțin cel de al doilea (v. DA s.v. *bucate* „cereale”; *groasă* „gravidă” ș.a., totuşi, cuvinte reținute în glosar!), ci din acela al omisiunilor comise. Fără să ne preocupe factorul „cauză”, în multiplele lui fațete, am întocmit o listă a unităților lexicale externe, în raport cu repertoriul

[1] I. Mărgărit, *Atestări involuntare*, în FD, XXX: 27–34.
[2] Idem, *Pe marginea unui glosar dialectal, Atestări involuntare* II, în FD, XXXII: 95–102
[3] Idem, *Pe marginea unui glosar dialectal, Atestări involuntare* III, în FD, XXXIII: 99–107.

LR, LXIV, nr. 4, p. 559–567, Bucureşti, 2015

BDD-A24769 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

propriu-zis al Glosarului[4], pentru a le pune la dispoziția cititorului. Enumerarea acestora reflectă poziționarea din glosar.

Pentru a releva compatibilitatea elementelor lexicale astfel extrase, cu cerințele de admitere în compartimentul rezervat din glosar, cu alte cuvinte, legitimitatea acceptării lor în corpusul respectiv, am încercat o oarecare sistematizare, după problematica reflectată, mai precis, după domeniul de apartenență, limitându-ne la elementele cele mai reprezentative.

2.1. Elemente lexicale învechite, moştenite din latină sau împrumutate din slavă, cu circulație în secolul al XVI-lea:

adaosă part., adj. f. „adăugată” s.v. *lipitură* (*încăperea* ***adaosă*** *la un hleab*). DA, pentru anii de apariție ai volumului A–B (1913), face precizarea „se aude tot mai rar”. În Dragomireşti, *încăpere adaosă* „anexă” constituie o sintagmă uzuală;

[4] *ciudindu-te* „mirându-te” s.v. *aldui*; *batâr* s.v. *alé, fodoment, prinde*; *oricé* (3 sil.) s.v. *alé, hiboş, îngurzi, vâlfă, vindic*; *pomnițele* s.v. *arămi*; *arvocat* s.v. *batelá*; *une* s.v. *biata, otrăți, rândălui*; *sobă* „maşină de gătit” s.v. *bloadăr, bumb*; *mainte* s.v. *bloadăr*; *curechi* s.v. *bobițe, povesti, sălbatic*; *cămeşoi* s.v. *bolnăvi*; *rumpe* s.v. *bontăni*; *împlut* s.v. *brişcă*; *trare* s.v. *bonăi, burcului, hleab, uştioară*; *cantă* s.v. *borti*; *dohot* „petrol” s.v. *bute, codaț*; *vipt* s.v. *cană*; *ai* „usturoi” s.v. *căciulie*; *mândru* s.v. *căpăta, prostie*; *a căta în bobi* s.v. *căta*; *îmblă* s.v. *ceaplău, țifrăşag, umbla, vândrălău*; *cocoană* „fată, fetiță” s.v. *cici, isiguț*; *dorovăieşti* s.v. *ciucea*; *broboadă de sudoare* s.v. *ciucur*; *miere* „zahăr” s.v. *coască, sălbatec*; (*floricele din*) *mălai* s.v. *cocoş, luşti, măjală porcean*; *minoasă, să ~* s.v. *codaț*; *cocon* „copil, băiat” s.v. *codaț, hânsui, împrelestit, întroşna, străfoca*; *codățoasă* s.v. *codaț*; *ciur* „dantelă” s.v. *colț*; *poncea, de-a ~ strigături ~~~* s.v. *contrare*; *forme* „modele de cusături” (?) s.v. *cordăței*; *poame* s.v. *corti, foltoş, sărât*; *mere* „merge” s.v. *coş, cracoş, îmbulzi, încorda, plăti, stăpân, țipătură, vâlfă*; *buiecime* s.v. *cric*; *api* s.v. *cric*; *încrețele* s.v. *cupă*; *bugăt* s.v. *cuştului*; *sorbală* s.v. *cuştului, horpoti*; *hore p-alungu* s.v. *dârlai*; *tiară* s.v. *dehăma, fuştel, măjală, măji*; *dosnic* s.v. *drâmboi*; *dosnică* s.v. *drămbole*; *asud* s.v. *dricari, întroşna*; *nas* (la animale) s.v. *drodui*; formă (?) s.v. *dupăceală*; *zimțişori* s.v. *dupăceală*; *durmeză* s.v. *feder*; *copârşeu* s.v. *feşteală*; *feşti* s.v. *feşteală, ştrafă*; *domneşte* s.v. *flenduros*; *sugnă* s.v. *foizui*; *cumpănă* s.v. *fonți*; *măsurăm, să ~* s.v. *fonți*; *bluzu* s.v. *froşpont*; *mintenaş* s.v. *fuşalui*; *lepedeu* s.v. *găurele, lat, spăcmă, strohui*; *veci, în ~* s.v. *hajmindăr*; *copilan* s.v. *hangău*; *treaz* „drepți! (în poziție de…)” s.v. *haptai*; *trebe* s.v. *haptai, hliop, jitări, rândului, văji*; *mei* s.v. *hâltav*; *strigat, a ~* „a anunțat” s.v. *hereditiş*; *cătane, în ~* „armată” s.v. *hiboş*; *vâj* s.v. *hliop*; *mânuri(le)* s.v. *hobăna, piscăli, sămănțurile* s.v. *hopălui*; *gozuri* s.v. *hopălui, strohui*; *covată* s.v. *hopălui*, *luşti*; *horincă de creangă* s.v. *horincă*; *~ puturoasă* (fig.) s.v. *horincă*; *canceu* s.v. *horpoti*; *sugnele* s.v. *hoşpalui*; *îmblete* s.v. *hurțului*; *hrăni* s.v. *hurțului*; *buchet de fructe* s.v. *jboc*; *marhă* s.v. *huruială*; *înapoi* „la ceafă” s.v. *împrohodi*; *prosesie* s.v. *împuşeica*; *zgârciuri* s.v. *încârjoia*; *pâncete* s.v. *încârjoia*; *fără* „decât, doar” s.v. *la, mămilugă*; *prănica, şezătorițele* s.v. *la*; *făină de mălai* s.v. *lădoi, pârgă*; *copt* s.v. *lespede*; *adausă* s.v. *lipitură*; *giurincă* s.v. *loc*; *gânea* s.v. *mahaită*; *jucărei* s.v. *mal*; *maltăr* s.v. *măltărui*; *pângă* s.v. *mățăcău*; *întinsoare* s.v. *mondroji*; *tarişuri* (?) s.v. *montoli*; *mujdari* s.v. *mujdări*; *pecie* s.v. *mujdări*; *amiazăți* s.v. *năbuh*; *farină* s.v. *oticău, tolcios*; *veci* s.v. *otrăți*; *coltaule* s.v. *poşuş*; *sugniță* s.v. *păstaie*; *marhăile* s.v. *pândaş*; *picioci* s.v. *pârgălui*; *față, schimbat la ~* s.v. *peminți*t; *pişca* „ciupi” s.v. *pişcoli*; *miriştină, mălăină* s.v. *popă*; *întoarnă* s.v. *popă*; *desfaca* s.v. *porcean*; *gâneşti* s.v. *ravizuha, săpărâş*; *stalâşie* s.v. *sămădaş*; *blid* s.v. *scufundos, spovedi*; *stroh* s.v. *strohui*; *oborât* s.v. *şchiap*; *pănură* s.v. *ştrafă*; *tungă* s.v. *şorî*; *tomni* s.v. *şustăr*; *clicos* s.v. *tolcios*; *stan* s.v. *toldel*; *gacele* s.v. *tomele*; *a îngroşa tăişul* s.v. *tupiți*; *litără* s.v. *țârai*; *marhe* s.v. *țiiş*; *tablă* s.v. *ulcea*; *laşte* s.v. *unda*; *capăt, la ~* „la sfârşit” s.v. *undului*; *marhăi* s.v. *voavă*; *clătite* s.v. *zăhăi*; *zeamă* s.v. *zemui*.

BDD-A24769 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

ai „usturoi” s.v. *căciulie* (*Adă o căciulie de **ai**!*) < lat. *alium*, cu circulație limitată la Transilv., în localitate constituie un cuvânt viu (v. „comanda” din citat); *teară* < lat. *tela* 1. „urzeală” s.v. *fuştel, fuştei* („cele două bețe din spatele războiului care fac rostul la ***teară***”). 2. „război de țesut” s.v. *măjală* („terci cu care se ung firele de cânepă, urzeala din ***teară***, cu ajutorul unui cocean de mălai”). Cuvântul s-a conservat exclusiv în aria nordică, fiind înregistrat de Viciu, *Glosar* în var. fonetică *chiară* „urzeală” (*Pune firele pe **chiară**!*), la fel, de Papahagi 1925: CXXXIV/27 (*Noi atunci că ne-om lăsa / Cându ea ş-a număra / Tăt sirile dint-o **Tḱ̯iară** / Şi zilele dintr-o vară!*), apoi în *Glosar reg.*, cu specializare de sens „pânză la ferăstrău”, cules tot din Maramureș – Baia Borșa, Vișeu, în TD – Bas., pe baza înregistrărilor din Transcarpatia (Maramureşul istoric), Ucraina (Teaha 2005: 41–50): *teară* 1. „război de țesut”; 2. „natră”, în TD – Nistru, cu evoluție de sens spectaculoasă, pornind de la vocabularul „profesional” al femeilor. Pe baza expr. *a avea teară în casă* „a avea de lucru în interior, într-o încăpere; a fi blocată de activitatea respectivă”. Odată cu slăbirea cunoştinţelor de limbă maternă, precum şi cu practicarea din ce în ce mai redusă a ocupațiilor tradiționale, *teară* nu a mai fost înțeles. În consecință, a fost resemantizat, atribuindu-se un sens colateral, prin deducție: *a avea tiară* „a avea de lucru”. În aceste condiții, *tiară* a fost investit cu înțelesul „muncă, lucru, treabă” (Mărgărit, *Românii*: 164, 175, 316, Neagoe 2001–2002: 227–230). Rupând total relația cu pânza şi țesutul, în prezent, *a avea tiară* semnifică „a avea treburi în gospodărie sau pe câmp”: *Nu şedem acasă, nada* [= trebuie] *să faci **teară**, lucrul cela, cum zic moldovenii!* (TD – Nistru, *Glosar*); *vipt* „cantitate determinată de boabe de cereale care se duce la măcinat” < lat. *victus* s.v. *cană* (*Am dus la moară un **zipt** **[= vipt]** de vo şasă cane*), are curs, după DLR, în Transilv. şi în Maram. Interesant este faptul că Alexiu Viciu, *Glosar*, a înregistrat lexemul cu acelaşi sens din jurul or. Brad: *Sunt multe **vipturi** la moară?* Atestărilor din Brad, Zagra-Năsăud, ALR II 3986/260 li se alătură şi cea din localitatea Dragomireşti, înscriindu-se, din acest punct de vedere, într-o arie mai largă; *blid* „vas de lut (lemn, metal) din care se mănâncă” < sl. *bljudŭ* s.v. *scufundos* (*Adă-mi un **blid** scufundos!*), s.v. *sufulca*; *ciudi* (*refl.*) „a se mira” < sl. *cuditi sen* (*Să nu-ți alduiesc vo doauă să îmbli tot **ciudindu-te**!*). Notat cu semnul arhaicității în DA, *ciudi* cunoaşte numeroase atestări în limba veche, restrângându-se, în timp, la aria nordică (*Mult mă mir şi **mă ciudesc** / De ce, Doamne, îmbătrânesc? – Doine*: 39/21).

Unele dintre astfel de „omisiuni” se numără printre elementele lexicale luate în calcul la repartiția dialectală a dacoromânei: *curechi* < lat. *coli(u)lum* s.v. *bobițe*, specific ariei nordice, prin opoziție cu *varză*, cuvânt emblematic pentru partea sudică (*Am pus în **curechi** două frunze de bobiță*); s.v. *povesti*, cu glosa „a fermenta *curechiul*”; *cocon*, de origine necunoscută prin opoziție, în sud, cu *copil* (în aceeaşi situație, ca etimon) s.v. *codaț, hânsui, împrelestit, întroşna, străfoca, şepeli*; *mălai* (et. nec.), în arii corelative cu *porumb, păpuşoi, cucuruz, tenchi*, s.v. *luşti, măjală, pârgă, porcean* (*După ce desfacăm **mălaiu**, porcenii-i punem dechilin*

BDD-A24769 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

pântru galiţe); *pâncete* < *pântece* < lat. *panticem* s.v. *încârjoia* (*Dimineaţa m-o încârjoiet* [= înţepat] *pân* ***pâncete***); *sudoare* < lat. *sudorem*, în jumătatea nordică, s.v. *ciucur*, cu glosa integrală, (o „atestare involuntară") „broboadă de *sudoare*", faţă de *năduşeală*, în restul teritoriului. Alte lexeme, fără să fi fost nominalizate la repartiţia dialectală a dacoromânei continuă să figureze în arii opozitive: *pănură* < lat. *paenula*, s.v. *ştrafe*, specific jumătăţii nordice (*Cum ai feştit tu* ***pănura*** *ceie că tătă-i ştrafă?*), în sud circulând împrumuturile de origine turcă, *aba, dimie*; *înturna* < lat. *intornare* s.v. *popă*, faţă de restul teritoriului dacoromân, *întoarce* < lat. *întorquere* (***Întoarnă-te*** *cu secerea că ţ-o rămas după tine un popă!*). Uneori, elementul atestat involuntar se numără doar formal printre cele invocate în clasificarea dialectală a dacoromânei. Este cazul lui *ic* „pană de lemn" < magh. *ik*, din seria particularităţilor lexicale pentru Crişana (Todoran 1956: 46). În satul Dragomireşti circulă cu un alt sens „clin la cămaşa ţărănească", după cum rezultă din glosa pentru *păguţă* „ic" (*N-ai pus încă* ***păguţa*** *susuoară!*), în fond tot un fel de *pană*.

2.2. Forme etimologice moştenite din latină, conservate, restrictiv, la nivel dialectal: *îmbla* < lat. *ambulare* s.v. *aldui, ceaplău, ţâfrăşag, umbla*, *vandralău* în expr. *a-i îmbla* (cuiva) *ceaplăul* „a-i fi (cuiva) dezlegat şiretul" (*Vezi să nu te împiedici, că-*ţi* **îmblă ceaplău***!*); ***a îmbla vandralău*** „a hoinări" (*Nu* ***îmbli vandralău*** *pe tăte ulițele!*); *împle* < lat. *implere* s.v. *brişcă* „burtă" (***Ţi-ai împlut*** *brişca?*), s.v. *cricot* (*După ce ne* ***împlem*** *fusele la şezătoare, să vezi cricote până dimineaţă!*); *făr*i*nă* < lat. *farina* s.v. *oticău* (*Adă-mi un oticău de* ***farină***[5]), s.v. *tolcios* (*N-o fo bună* ***farina*** *şi mi-o ieşit pita tare tolcioasă*); *rumpe* < lat. *rumpere* s.v. *bontăni* (*Nu-l mai bontăni că i* ***s-a rumpe*** *pielea*).

2.3. Forme dialectale, învechite, rezultat al evoluţiei pe terenul limbii române: *gâni* < *gândi* < *gând* < magh. *gond* s.v. *mahaită, ravizuhă* (***Gâneşti*** *că-i o ravizuhă* [= mama pădurii]), s.v. *săpărâş, ţug*; *giurincă* < lat. *junicem* s.v. *loc* (*O fătat* ***giurinca****, da încă nu i-o ieşit locu*). Moştenit în forma primară *junice*, ulterior, prin refacerea unui nou singular, *junică*, apoi prin propagarea nazalei, *junincă*, în varianta următoare, *jurincă*, după DA, cuvântul este cunoscut în Sălaj şi în Maramureş, prin urmare, supravieţuieşte încă; *minosi* s.v. *codaţ* (*De-i dai coconului* ***să mninoasă*** *dohot* [= petrol] *ori să-l mănânce pa o coscă de mnere, a ţipa o grama*[dă] *de codaţ*). Formele hipercorecte de felul *minosi*, probând rotacismul în zonă, prin omisiunea lor din glosar, reduc relevanţa cu privire la fenomen; *mere* < *merge* < lat. *mergere* s.v. *cracoş* (***Mere*** *cracoş* [= strâmb]), s.v. *încorda, plăti, stăpân, ţipătură, vâlfă*; în aria nordică este cunoscut atât verbul, cât şi expr. aferente dezvoltate: *a mere după…* „a se căsători" s.v. *îmbulzi* (*Doară n-****a mere după*** *fecioru cel*

[5] Lexemele au fost reproduse în rostirea locală, ca în cazul *farină*, în loc de *făr*i*nă*; de aceea le-am preluat *tale-quale*, dar cu destulă inconsecvenţă.

BDD-A24769 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

îmbulzit!); *a-i mere coşul* [cuiva] „a avea diaree” s.v. *coş*; *mei* (ind. prez. 2 sg. s.v. *biata*: *Une, biata,* ***mei****?*) *să* ~ (conj. prez. 2 sg. s.v. *hâltav*: *Ţi-i urât* ***să mei*** *cu el pa on drum, atâta-i de hâltav!*); *mei!* (imperat. 2 sg. s.v. *portic: Strânge porticurile* [= calabalâcul] *şi* ***mei*** *de-acolo!*); *une* < lat. *unde* s.v. *biata* (***Une****, biata, mei?*)*; susuoară* < *subsuoară* < *sub-* + *suoară* s.v. *păguță*; *uriune* [= oareunde] s.v. *țug* (*Gâneşti că tra*[ge] *de* ***uriune*** *țug* [= curent]). Dintre neologismele, cu aspect învechit, menționăm *arvocat* s.v. *batela* şi *durmeză* s.v. *fedăr*.

2.4. Elemente regionale, predominant maghiare, cu circulație, în general, în aria nordică: *feşti* „a vopsi” < magh. *festeni* s.v. *feşteală, ştrafă* (*Cum* ***ai feştit*** *pănura ceea?*), *laşte* „tăiței” < magh. *laska* s.v. *unda* (*Ai undat* ***laştele****?*); *lepedeu* „cearşaf” < magh. *lepedő* s.v. *găurele, laț, spăcmă*[6]*, strohui*; *marhă* „animal domestic” < magh. *marha* s.v. *huruială*, pl. *marhă* s.v. *țiiş*, *marhăi* s.v. *voavă*, art. *marhăile* s.v. *pândaş*; *picioci* „cartofi” < magh. *pityóka* s.v. *pârgălui*; *stelniță* „ploşniță” < srb. *stenica* s.v. *vojgăi* (*Demult vojgaieu* ***stelnițele*** *pă păreți*); *sugnă* „fustă” < ucr. *suknja* s.v. *foizui, hoşpului, sufulca* (*Şi-o sufulcat şi ea* ***sugna****!*).

2.5. Semantism regional, învechit sau inovativ, de la caz la caz:

cumpănă „cântar” < sl. *kompona* s.v. *fonți*; *dohot* „petrol” < ucr. *dehotĭ* s.v. *bute, codați*, reprezintă o inovație specifică în graiul local, absentă din dicționare şi glosare (*De-i dai coconului să mninoasă* ***dohot****, ori să-l mănânce pa o coscă de mnere, a țâpa o grama[tă] dă codaț*); *față* „culoare” s.v. *pemințit* (*slab şi schimbat la* ***față***). Sensul cromatic este susținut de adjectivul *pemințit* „de culoarea pământului”, stare îngrijorătoare din punctul de vedere al sănătății. Este vorba de perpetuarea calculului din slavonă unde *lice* semnifică, deopotrivă, „visage” şi „couleur” (vezi DA s.v.); *hore* s.f. sg. „cântec” < gr. *hora, ~ p-alungu, doină* s.v. *dârlai*; *hrăni* (refl.) „a-i fi de ajuns, a se satura de ceva” s.v. *hurțului* (*Atâta l-o hurțuluit până* ***s-o hrănit*** *omu de îmblete!*); *mândru* în expr. *nu-i* ~ „nu-i demn, nu-i frumos” < sl. *mondrú* s.v. *prostie* (*Nu-i* ***mândru*** *să grăia copiii prostii!*). Cuvântul conservă semnificația etimologică, cu înțelesul „cuminte” s.v. *căpăta* (*Şezi* ***mândru*** [unui copil], *că-i căpăta* [bătaie]). Opoziția nord/sud este evidentă prin caracterul învechit al primului: *Şezi* ***mândru****! / Şezi* ***cuminte****!*; *miere* „zahăr” < lat. *melem* s.v. *coscă* (*coşte de* ***miere***); *nas* [la animale] „rât” < lat. *nasus* s.v. *drodui* („a pune sârmă în ***nasul*** porcilor pentru a nu scurma”); *sobă* „maşină de gătit” < magh. *szoba* s.v. *bloadăr, bumb* („roata cea mică din plita *sobei*”), *pârgă*; *zgârci* „crampe” < *zgârcí* < sl. *sugruciti* s.v. *încârjoia* „a avea *zgârciuri*, crampe”; *zimțişori* „dantelă”?, cusătură? < *zimți* < bg. *zăbec*; scr. *zubac* s.v. *dupăceală* (*Între formă*[7] *şi* ***zimțişori*** *tra*[ge]*-i o dupăceală!*).

[6] Aceeaşi observație ca la nota 5: cuvintele nu au fost literarizate.

[7] Pentru *formă*, nepromovat în Glosar, probabil cu un înțeles local, este greu să emitem… deducții.

BDD-A24769 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

3. CUVINTE NOU-CREATE

3.1. Derivate:

Dintre acestea, cele mai multe reprezintă formații deja atestate pentru Transilv.: *mălăină* „loc de pe care s-a recoltat mălaiul" < *mălai*; *miriştină* < *mirişte*, ambele s.v. *popă* „firul rămas nesecerat din *miriştină* şi *mălăină*, cel nesmuls din cânepişte"; *mintenaş* „imediat" < *minten* s.v. *fuşălui* (*Tăte le-o fuşaluit **mintenaş** şi s-o dus*); *pomițele* dim. de la *pomițe* „mure, fragi (?)" s.v. *arămi* (*De pui **pomnițăle** într-un vas nejmălțuit, să aramnesc*). Câteva derivate, neatestate, constituie, probabil, creații locale sau comune cu localitățile din jur, oricum, până în prezent, neinventariate în dicționare:

codățoasă (masculinul nu apare) „[fetiță] care are *codați* [viermi intestinali]" s.v. *codați*; adjectivul inedit se analizează prin *codați*, cu accepția generală „vierme", atestată în Năsăud (Viciu, *Glosar*); *copilan*, augmentativ de la *copil*, specificat în glosa de s.v. *hangău* „copilan" urmează desigur, modelul *băietan*; *stalâşie* „lemnărie, tâmplărie (la casă)" < *(a)staluş, (a)stalâş* < magh. *asztalos* (cf. *Lexic. reg.* I: 23 – Baia Mare s.v. *astalâş*) s.v. *sămădaş* (*După ce-mi gați **ștalâşâia**, apoi facem sămădaşu*). Derivatul reprezintă o formație simetrică, în raport cu aria sudică, unde circulă creații sinonime similare: *dulgherie* < *dulgher* < tc. *dülger*; *şezătorițe* „participante la şezătoare" s.v. *la* (*Nu şi le-o putut la cămeşile, fără le-o lăut **şezătorițele***). Se cuvine să subliniem caracterul inedit al numelui de agent, şi, în acelaşi timp, transparența lui deplină. Ar fi fost regretabil să rămână camuflat lexical, de vreme ce constituie o inovație specifică graiului cercetat. Lexemul următor ridică probleme de identitate pentru cei din afara graiului. Pare a fi rezultat prin aferează: *trare* s.v. *bonăi* (*Tătă ziua bonaie prin **trare***), s.v. *hleab* (*Are în **trare** o grămа*[dă] *de **hleaburi*** [acareturi]), s.v. *uştioară* (*După ce ieşi din **trare tra***[ge] *uştioara!*). Dacă numele a fost corupt din *intrare* ar putea semnifica, conform contextelor, „partea din față, de la *intrare*, după cum pare, a unei curți": *Ş-o burculuit* [= a pietruit, a pavat] *toată **trarea*** (s.v. *burculuit*).

Aici adăugăm *tărişuri*, s.v. *montoli* „a lucra superficial" (*Ş-o montolit şi ea nişte **tarişuri***), căruia nu-i putem atribui vreun sens.

3.2. Compuse:

3.2.1. *Prin alăturare, majoritar, formații noi:*

broboadă de sudoare [d. modul de a transpira], metaforă explicativă, în glosa formulată sau preluată de autoare, pentru cuvântul-titlu *ciucur*, corespunzătoare celei din aria sudică, *lac de apă* (*Atâta o lucrat până-i tătă ciucur de apă = **broboadă de sudoare***); *făină de mălai* „mălai" s.v. *lădoi* (*„ladă mai mică pentru păstrarea **făinei de mălai**"*); *floricele din mălai* „floricele din porumb" s.v. *cocoşi*; *în cătane* „armată" s.v. *hiboş* (*Nu l-o dus **în cătane**, că-i orice hiboş*: *hore p-alungu* „doină" s.v. *dârlai*; *noajă de lup*[i] „lupoaică" s.v. *noajă*. Suspectăm semantismul

BDD-A24769 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

indicat, deoarece compusul apare încă de la cronicari, cu înțeles bine conturat „haită de…”: *Au dat turcii năvală ca o* ***noajă de lupi***[8] *într-o turmă de oi* (Neculce, *Letopiseț*: 238); *poncea, de-a ~* „în contradicție, contradictoriu” s.v. *contrare*, variantă învechită, neatestată, pentru *în ponce*, loc. adv. înregistrată în DLR.

3.2.2. ***Prin aglutinare:***

mainte < *mai înainte* s.v. *bloadăr* (***Mainte*** *am băgăt o pită în bloadăr*). După DA, adverbul se păstrează „până astăzi” (1934, an de apariție a dicționarului) în regiunile nordice, la care adăugăm comunitățile românești din Ungaria (TD – Ung., *Glosar*, Rom. Ung., *Glosar*); *pingă* < *pe (l)ângă* s.v. *mațacău* (*S-o adunat* ***pângă*** *el toți mațacăii, unu nu-i de treabă!*). Compusul, după DLR, are curs în Transilv., Maram. şi Ban.; *mujdări* „a pune *mujdar*” „mujdei” s.v. *mujdări* (*După ce şi-o scos pecia din zeamă ş-****o mujdarit-o***).

4. Alături de lexemele discutate sub calificativul „atestări involuntare”, în aceeaşi sursă (Faiciuc 2008), apar şi două „atestări voluntare”. Le numim astfel pentru că ambele cazuri exprimă voința expresă a autoarei de a le include în corpusul de termeni, deşi nu satisfac cerințele de acceptare. La p. 761 figurează, într-o prezentare restrictivă, *înrăura* vb. I (?), p. 621, iar la p. 766, informația se limitează la *răura* vb. I (?), ambele fără semantism: *Dragostea dintâia dată, / Ca o floare lângă baltă / Înfloreşte* ***înrăurată*** (p. 621). Conform fragmentului, participiul *înrăurat*, ca şi infinitivul *răura*, constituie variante ale verbelor *înroura, roura* „a acoperi cu rouă”.

Față de cele două situații (glosa şi contextul), furnizoare de atestări involuntare, am identificat o a treia posibilitate, un fel de compromis. Autoarea reperează cazul şi îl rezolvă contextual, folosind sistemul parantezelor: *bute, buț*[i] s.f. „vasul de sticlă al lămpii în care se pune petrolul”: *Mai este dohot (****petrol****) în bute?*; *mondrogi* vb. refl. IV. „a se mânji”: *Tăt s-o mondrogit pe gură cu* ***întinsoare*** (sos); *şustăr, ~-i* s.m. „cizmar”: *Du-ți* ***giumătățile*** [pantofii] *să ți-i tomnea*[scă] *şustărul!* Soluția *ad-hoc* nu ajută prea mult, deoarece numai *hazardul* conduce lectorul către paragraful unde ar putea să întâlnească paranteza explicativă, care figurează sub un cuvânt-titlu diferit: *dohot* s.v. *bute*; *întinsoare* s.v. *mondrogi*; *giumătăți* s.v. *şustăr*.

5. Dintre elementele identificate ca „atestări involuntare”, subliniem lexemele de origine latină, *adaosă, ai* „usturoi”, *teară, vipt*, semantismul unor împrumuturi slave, *ciudi, hrăni, mândru* „cuminte, înțelept”, calcul *față* „culoare”, formațiile lexicale inedite: *codățoasă, copilan, stalâşie, şezătorițe, trare*.

[8] Sensul nu pare cel indicat de autoare s.v. *noajă* „lupoaică sau ursoaică”: *Am văzut o* ***noajă de lup*** [sic!]. În *Note etimologice* din „Cercetări de lingvistică”, XVII, 1972, nr. 1: 112 S. B. Semčynskyj discută *noajă*, etimologic, < ucr. *nuža* „roi de muște sau de păduchi” (colectiv), dialectal în limba română, definind „grupuri de animale”. Pentru originea şi semantismul propus, lingvistul consideră că pledează repartiția împrumutului: Moldova (nord), Maramureş, cu prelungiri în Crişana.

BDD-A24769 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

Acestea sunt importante nu numai pentru înregistrarea lor ca fapte de limbă curente, în sec. al XXI-lea. Ele constituie mărturii pentru practicarea unor ocupații tradiționale, în alte regiuni, deja abandonate (țesutul – *teară*, morăritul – *vipt*). Uzuale sunt şi elementele de origine slavă cu semantism arhaic (*ciudi*) sau conturat în limba română (*hrăni* „a-i fi de ajuns, a se sătura” [fig.]), pe baza sensului principal, mai întâi în nordul Moldovei, apoi infiltrat în Maramureş; *mândru*, cu accepția arhaică „înțelept, cuminte”, cu referire la comportamentul copiilor.

Formațiile lexicale inedite reflectă caracterul creator al graiului şi similitudinile acestui proces cu zone mai mult sau mai puțin învecinate: *codățoasă, stalâşie*, prin bazele derivative, atestă afilierea la idiomurile ardeleneşti, augmentativul *copilan* „trădează” relația cu Moldova, *şezătoriță* ilustrează calitatea de nume de agent a afixului moțional, în vorbirea populară (Tudose, *Derivarea*: 323), iar *trare* atestă recrearea unui lexem, prin afereză, în condiții de fonetică sintactică.

Lexemele înglobate în categoria „atestări involuntare” relevă particularități lingvistice prețioase, precum şi mărturii etnografice privitoare la consemnarea unui mod de viață bazat pe tradiții. Valorificarea lor, prin lectură totală, se impune, de vreme ce au văzut lumina tiparului şi sunt la îndemâna cititorului. Articolul de față se vrea o săgeată indicatoare către segmentul lexical semnalat, depozitar de fapte vechi de limbă, uneori în simetrie cu arii insulare îndepărtate, dar şi de fapte noi. Cu alte cuvinte, elementele lexicale astfel definite, din punctul de vedere al interesului ştiințific, nu sunt cu nimic mai prejos decât cele incluse în repertoriul lucrării respective.

BIBLIOGRAFIE

DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.

DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965 şi urm.

Doine = *1000 Doine, strigături şi chiuituri*, culese de mai mulți învățători zeloşi. Culegere de doine, strigături şi chiuituri, ce se obişnuiesc la jocurile şi petrecerile noastre populare. Braşov, Ciurcu, 1891.

FD = „Fonetică şi dialectologie”, Bucureşti, I, 1958 ş. u.

Gl. regional = V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*. [Bucureşti], Editura Academiei, 1969.

Lexic. reg., I = *Lexic regional*. [vol.] I. Redactor coordonator: Gh. Bulgăr, 1960.

Mărgărit, *Românii* = Iulia Mărgărit, *Românii din afara României şi limba lor*. Perspectivă dialectologică. Articole şi note. Bucureşti. Editura Academiei Române, 2011.

Neagoe 2001–2002 = Victorela Neagoe, *Arhaism şi inovație în lexicul graiurilor româneşti insulare din estul Ucrainei*, în FD XX–XXI, p. 225–233.

Papahagi 1925 = Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, 1925.

REB, I–II = Anton Golopenția, *Românii de la est de Bug*, I–II. Editat, cu introducere, note şi comentarii de prof. dr. Sanda Golopenția. Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006.

TD – Bas. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei şi nordul Maramureşului*. Texte dialectale şi glosar (Institutul de Fonetică şi Dialectologie „Al. Rosetti”), Bucureşti, 2000.

BDD-A24769 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

TD – Nistru = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti de la est de Nistru*. Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.
TD – Ung. = *Graiuri româneşti din Ungaria*. Texte dialectale şi glosar de Maria Marin, Iulia Mărgărit, 2005.
Rom. Ung. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Românii din Ungaria*. Texte. Glosar. Studiu lingvistic. Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013.
Teaha 2005 = Teofil Teaha, *Cuvinte latineşti moştenite în graiurile româneşti actuale*, Etymologica 16, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Todoran 1956 = Romulus Todoran : *Cu privire la repartiţia graiurilor dacoromâne*, în „Limba Română", V, nr. 2, p. 38–50.
Tudose, *Derivarea* = Claudia Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară*, 1978.
Viciu, *Gl.* = Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului roman din Ardeal*. Adunate şi explicate de…, Bucureşti, 1906.

ATTESTATIONS INVOLONTAIRES

(Résumé)

En prenant comme point de départ un glossaire dialectal, le travail propose d'identifier les mots dignes d'intérêt, trouvés dans des définitions ou citations illustratives, mais non valorisés par l'auteur du volume et restés en dehors du corpus proprement-dit.

Étant donné qu'ils peuvent être utilisés comme matière linguistique pour de différents problèmes même s'ils ne fussent jamais inscrits dans la sphère d'intérêt du moment lors de l'élaboration du répertoire lexical, l'auteur du présent article les a définis *des attestations involontaires*.

Cuvinte-cheie: atestări involuntare, glosar dialectal, repartiţie dialectală, lectură integrală.

Mots-clé: attestations involontaires, glossaire dialectal, répartition dialectale, lécture integrale.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A24769 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)